

Az MTA doktorai: Balogh Balázs Kalotaszeg történeti néprajzáról

22.5.2026 - | Magyar Tudományos Akadémia

Balogh Balázs, az MTA doktora, az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja főigazgatója, a Néprajztudományi Kutatóintézet igazgatója több mint három évtizede kutatja Kalotaszeg történeti néprajzát. Vizsgálatai során feltárta, hogy főként a II. világháború „kettős impériumváltása” időszakában történt események emléke hogyan határozza meg a térség etnikai attitűdjeit mind a mai napig.

Balogh Balázs több mint három évtizeddel ezelőtt kezdte meg néprajzi gyűjtéseit Kalotaszegen. Minthogy akkoriban egészen más témákkal is foglalkozott, először csak úgy gondolta, hogy az érdeklődés szintjén igyekszik megismerkedni Erdély e régiójával, de aztán Kalotaszeg vizsgálata pályafutásának meghatározó témájává vált. „Beszippantott a táj, az emberek és Kalotaszeg története és társadalma – emlékszik vissza a néprajzkutató. – Azóta főként Kalotaszeg társadalmát vizsgálom történeti-néprajzi megközelítéssel, hiszen az egyik fő kutatási területem, az etnikai konfliktusok témaköre több évszázadra nyúlik vissza.”

Történelmi viszályok emléke

Kalotaszeg a románság közé ékelődve Kolozsvár és Bánffyhunyard között fekszik. A déli részein felnyúlik az Erdélyi Érchegységbe, ahol a magyarok időről időre összetűzésbe keveredtek a helyi mócokkal. A Kalotaszeg peremén elnyúló havas a románság története szempontjából is rendkívüli jelentőséggel bír, itt bontakozott ki a Horea-felkelés és Avram Iancu mozgalma is. Részben ez a magyarázata, hogy az első világháború végén, illetve a második világháború alatt, a „kétszeres impériumváltás időszakában” is véres etnikai konfliktusok zajlottak Kalotaszeg térségében.

A magyar-román együttélésnek éppen ez a története hátttere teszi a régiót társadalomnéprajzi szempontból is olyan fontossá.

A történelmi viszályok emléke még néhány évtizeddel ezelőtt is elevenen élt a közösségi tudatban és máig meghatározzák a román és magyar települések egymáshoz való viszonyát.

„Amikor a kalotaszegi magyar falvakban a környékbeli román falvakkal való kapcsolatokról, elsősorban gazdasági kapcsolatokról érdeklődtem, akkor derült ki, hogy bizonyos magyar falvak lakóinak a szomszédos román településekről gyökeresen eltérő véleményük van – folytatja Balogh Balázs. – A főúton fekvő Magyarapason például kiderült, hogy ennek az az oka, hogy a II. világháború utolsó időszakában, ahogy haladt a Kolozsvár felől vezető főútvonalon a frontvonal, és a magyaroknak menekülniük kellett, bizonyos román falvakban befogadták őket, más román falvak lakosai viszont kirabolták az üresen maradt házaikat. Ez az emlék ezután legalább fél évszázadig rányomta a bélyegét a szomszédokhoz fűződő viszonyukra.”

Amikor Balogh Balázs felfigyelt e jelenségekre, egyre inkább érdeklődni kezdett az 1940-1944 közötti időszak történései iránt, hiszen „minden attitűdnek megvan a maga előzménye”. Nem szabad elhallgatni azt sem, hogy az 1940-es bevonulásnál a magyar honvédség is követett el atrocitásokat, a legsúlyosabbakat a Kalotaszeggel szomszédos Szilágyságban, ahol több tucat román civil lakost végeztek ki a magyar katonák. Kalotaszegen a magyar civilek Bánffyhunyardon meglincselték a magyarellenességéről hírhedt ortodox román esperest, e rémtetten kívül azonban nem gyilkolták a román civileket. Ezt az ellentétes oldalon már nem mondhatjuk el, hiszen a románok több helyütt is

kínzásokat és tömeggyilkosságokat követtek el a magyar lakosság kárára. Arra sem volt precedens 1940-ben, hogy a magyarok a román falvakat kirabolták volna, míg 1944-ben általános volt, hogy egész román falvak kerekedtek fel kirabolni a magyar településeket.

„A sebek azonban újra és újra feltépődhetnek – vélekedik Balogh Balázs. – Gondoljunk csak bele: a bánffyhungyadi keddi vásárba a románok mind a mai napig hozzák a havasokból a nagyszüleik által zabrált magyar portékákat, például „Éljen Kossuth Lajos” feliratú tányérokat, vagy magyar címeres bujkákat. Ezeket nyilvánvalóan a magyaroktól lopták. Mindeközben azonban a magyaroknak és a románoknak szoros és állandó gazdasági egymásra utaltságban kellett és kell a mai napig élniük.”

A néprajzkutató vizsgálatainak

egyik fő kérdésfelvetése az volt, hogy az emberek emlékezetében megőrzött eseményeket mennyiben lehet alátámasztani írásos forrásokkal, különféle dokumentumokkal.

A kutatás elsődleges írásos forrásai zömében egyházi dokumentumok voltak, amelyeknek jó részére a kutató a bánffyhungyadi esperesi hivatal padlásán talált rá. Ezek nagyon gazdag, értékes dokumentumok voltak, hiszen a bánffyhungyadi esperes rögtön a háború befejeződését követően körlevelet intézett az összes kalotaszegi falu lelkészéhez, azt kérve tőlük, hogy számoljanak be az egyházközségükben történt eseményekről és az egyházi javakban keletkezett károkról. Emellett a családok legföltettebb személyes emlékeibe, dokumentumaiba is betekintést nyert a néprajzkutató, amihez szoros bizalmi viszonyt kellett kialakítania az adatközlőivel.

„Nem mehet egyszerűen oda az ember egy idős emberhez, hogy megkérdezze tőle, hogy mi történt élete talán legtragikusabb időszakában. Ehhez előtte többszöri beszélgetések révén olyan szoros, kölcsönös bizalmi kapcsolatot kell kialakítani vele, amelynek hatására megnyílik, és esetleg olyan történeteket is elmond nekünk, amelyeket előtte évtizedeken keresztül talán senkinek, még a legszűkebb családjának sem mondott el.”

A kutatás legfontosabb tapasztalata, hogy az oral-history módszerével gyűjtött, az emlékezetben rögzült eseményeket, atrocitásokat, gyilkosságokat és rablásokat az írásos források és dokumentumok szinte teljes mértékben igazolták.

Halványuló emlékek

A néprajzkutató több mint három évtizede zajló kutatásai során a szűk értelemben vett mintegy 35-40 kalotaszegi falu határain jóval túlnyúlva, több mint száz településen végzett néprajzi gyűjtést. A vizsgálatokból Kalotaszeg társadalmának legújabb kori változásai is kirajzolódnak, csakúgy mint a régió peremén erőteljes szórványosodási folyamat.

„Amióta elkezdünk a térségben kutatni, Kalotaszeg maga is sokat változott. A magyar népesség apad: 35-40 faluban elszórva nagyjából 13 ezer református magyar ember él a térségben – mondja Balogh Balázs. – Kalotaszegre nagyban érinti az elvándorlás, kivált a nádasmenti falvakat az egykezés és egyre gyakoribbak a vegyes házasságok is, főként Bánffyhungyadon, illetve más polgárosultabb, iparosodottabb településeken. Korábban a vegyes házasság szinte elképzelhetetlennek számított, de az még egy másik világ volt. Évről-évre halványulnak a történelemtől őrzött emlékek, és ezzel együtt a fájdalmak is. Kijelenthetjük, hogy az 1990-es években megkezdett kutatással még az utolsó pillanatban sikerült megragadnunk a II. világháború idejéből származó emlékeket, mielőtt azok elenyésztek volna.”

A Magyar Tudományos Akadémia doktorai

Balogh Balázs 2025-ben nyerte el az MTA doktora címet.

A Magyar Tudományos Akadémia – az 1994. évi XL. törvényben meghatározott közfeladatai között – tudományos minősítési rendszert működtet, amelynek keretében a Magyar Tudományos Akadémia doktora, valamint a Magyar Tudományos Akadémia levelező és rendes tagja címet adományoz. Az MTA doktora címre 1995 óta lehet pályázni, a korábbi tudományos minősítési rendszerben megszerzett „tudomány doktora” fokozat egyenértékű az MTA doktora címmel.

Az Akadémia Alapszabálya szerint az MTA doktora címet az Akadémia annak ítélheti oda, aki tudományos fokozattal rendelkezik, az általa művelt tudományszakot a tudományos fokozat megszerzése óta is eredeti tudományos eredményekkel gyarapította, tudományszakának mértékadó hazai és nemzetközi tudományos körei előtt ismert és elismert, kiemelkedő tudományos kutatói munkásságot fejt ki, tudományos eredményeit doktori műben foglalja össze.

Az MTA doktora címet egy komplex, átfogó, széles tudományos alapokon nyugvó tudományminősítési rendszerben nyerhetik el a doktori értékezésüket benyújtó kutatók. Egy-egy jelölt esetén körülbelül 100 szakember mond véleményt a pályázó tudományos teljesítményéről és doktori dolgozatáról.

Az MTA új doktoraival együtt a címmel, valamint a korábbi, tudomány doktora fokozattal rendelkező kutatók száma jelenleg több, mint 2580, közülük mintegy 450 nő.

A Magyar Tudományos Akadémia tagjait az MTA doktorai közül választják. Az Akadémia levelező tagjává az a magyar állampolgár választható meg, aki az MTA doktora címmel vagy azzal egyenértékűnek minősített tudományos fokozattal rendelkezik, és aki tudományát elismerten és különösen magas színvonalon, alkotó módon műveli.

További információk az MTA Doktori Tanácsa oldalán olvashatók.

https://mta.hu/mta_hirei/az-mta-doktorai-balogh-balazs-kalotaszeg-torteneti-neprajzarol-114963